

Tematická zpráva

Tematická inspekce

zaměřená na vzdělávání cizinců - žadatelů o azyl
v základních školách

Obsah

1	Základní informace o tematicky zaměřené inspekci	3
1.1	Východiska a cíle tematické inspekce	3
1.2	Formy, metody, rozsah a organizační zabezpečení inspekční činnosti	3
2	Inspekční zjištění	4
2.1	Základní statistické údaje	4
2.2	Zařazování žadatelů o azyl do výuky	4
2.3	Personální podmínky vzdělávání žadatelů o azyl	5
2.4	Materiální podmínky vzdělávání žadatelů o azyl	6
2.5	Průběh vzdělávání žadatelů o azyl	6
2.6	Uplatňování multikulturní výchovy	8
2.7	Finanční zabezpečení vzdělávání žadatelů o azyl	8
3	Závěr	10

1 Základní informace o tematicky zaměřené inspekci

1.1 Východiska a cíle tematicky zaměřené inspekce

Zabezpečení povinné školní docházky dětí žadatelů o azyl je součástí mezinárodních úmluv, k nimž Česká republika přistoupila.

Na základě požadavku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy Česká školní inspekce (dále ČŠI) od roku 2001 každoročně zjišťuje a hodnotí formou tematicky zaměřených inspekcí vzdělávání cizinců na území České republiky.

Pro zajištění podmínek pro vzdělávání cizinců, zejména dětí azylantů a žadatelů o azyl, v souladu s Úmluvou o právech dítěte, zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákonem č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu), vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Pokyn čj. 21 836/2000-11 ke vzdělávání cizinců v základních školách, středních školách a vyšších odborných školách, včetně speciálních škol, v České republice a Metodický pokyn ke školní docházce žadatelů o azyl čj. 10149/2002-22.

S ohledem na poznatky pracovníků Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) a některá negativní inspekční zjištění z minulých let došlo ve školním roce 2003/2004 ke specifikaci tématu a vzorek cizinců byl zúžen dle režimu pobytu, tj. tematická inspekce byla zaměřena na vzdělávání dětí účastníků řízení o udělení azylu.

Po konzultacích s pracovníky UNHCR byly vymezeny sledované oblasti a upřesněny následující dílčí cíle:

- zjistit postupy při zařazování žadatelů o azyl do škol,
- zjistit a zhodnotit podmínky a průběh vzdělávání a výchovy žadatelů o azyl,
- zjistit naplňování Metodického pokynu MŠMT ke školní docházce žadatelů o azyl čj. 10 149/2002-22 ze dne 15. května 2002.

1.2 Formy, metody, rozsah a organizační zabezpečení inspekční činnosti

V období od 5. dubna do 10. června 2004 vykonala ČŠI tematicky zaměřenou inspekci v 10 školách, které nejčastěji zabezpečují vzdělávání dětí žadatelů o azyl (dále jen žadatelů). Jednalo se o plně organizované spádové základní školy¹ v blízkosti bytových středisek zřízených Ministerstvem vnitra.

Členy inspekčních týmů byli školní inspektoři, kteří zjišťovali a hodnotili podmínky a průběh vzdělávání žadatelů, a kontrolní pracovníci, kteří sledovali skutečné využívání možností finančního zabezpečení daných metodickým pokynem čj. 10149/2002-22.

Školní inspektoři a kontrolní pracovníci získávali potřebné informace dotazníkovým šetřením, analýzou dokumentace, hospitační činností ve třídách navštěvovaných žadatelů, rozhovory s řediteli škol a dalšími pověřenými pracovníky, prohlídkou prostor, učeben a jejich vybavení.

¹ viz Příloha 1

2 Inspekční zjištění

2.1 Základní statistické údaje

Ve sledovaném období od září 2003 do dubna 2004 bylo do těchto škol zařazeno 1028 žadatelů, z nichž se 790, tj. 77 %, vzdělávalo v základních školách v Bělé pod Bezdězem, Bílině, Kostelci nad Orlicí a Zastávce. Podíly žadatelů v nich dosahovaly 16 až 26 % z celkového počtu žáků školy, zatímco v základních školách v Bruntále, Havířově, Stráži pod Ralskem a Zbýšově nepřekročily 5 %.

Zatímco počty ostatních žáků (min. 3928, max. 3953 žáků) se téměř neměnily, žadatelé přicházeli do škol v průběhu celého období, a to nárazově. Zejména v základních školách v Bělé pod Bezdězem, Bílině a Zastávce jejich počty výrazně kolísaly a během jednoho měsíce (v listopadu a opakovaně v lednu) se zvýšily až o 50 dětí.

Z celkového počtu žadatelů jich v září zahájilo školní docházku 351 (34 %), z toho 294 jich bylo nově zařazených. V lednu 2004 jejich počet kulminoval (449), postupně se snižoval a v dubnu tyto školy navštěvovalo 179 žadatelů. (Např. v září docházelo do základní školy v Bělé pod Bezdězem 96 a v Zastávce 74 žadatelů, avšak v květnu 2004 školu navštěvovalo pouze 20, resp. 27 žadatelů.)

Mezi žadatelé byli nejčastěji zastoupeni Rusové, Čečenci, Ukrajinci a slovenští Romové. V běžných třídách bylo celkem zařazeno 391 žadatelů z 23 zemí, z nich 271 (69 %) pocházelo z území bývalého Sovětského svazu a 99 (25 %) ze Slovenska. Žadatelé s jinou státní příslušností byli zastoupeni maximálně dvěma procenty.

Z celkového počtu 1028 žadatelů jich na konci sledovaného období navštěvovalo školy 179, tj. méně než 18 %, a 82 % žadatelů už školy opustilo. Osmdesát dva žadatelů zůstalo na území České republiky, 39 se jich vrátilo do vlasti. Naprostá převaha žadatelů (88 %) odešla, aniž škole oznámila místo dalšího pobytu.

Vzhledem k tomu, že někteří žadatelé byli v průběhu školního roku postupně přeřazováni do jiných azylových zařízení a další se pohybovali po území České republiky nekontrolovaně, byli někteří jedinci (asi 10 % žadatelů) zřejmě v rámci tematicky zaměřené inspekce zahrnováni do celkového počtu opakovaně.

2.2 Zařazování žadatelů o azyl do výuky

V září 2003 zahájilo v 10 inspektovaných školách školní docházku 351 žadatelů, z nichž pouze 57 (16 %) navštěvovalo tutéž školu i v předchozím období. Přihlašování dětí ke školní docházce zprostředkovala zpravidla pobytová střediska, protože většina rodičů nebyla schopna se školou vzhledem k jazykové bariéře komunikovat.

Pouze dva žadatelé k žádosti o vzdělání přiložili doklad, na jehož základě může cizinec pobývat na území České republiky. V souladu s právními předpisy však byli do základní školy zařazováni i žadatelé, kteří se neprokázali takovým dokladem.

Základní jazyková příprava 93 % žadatelů byla zajišťována ve vyrovnávacích třídách základních škol v Bělé pod Bezdězem, Bílině, Kostelci nad Orlicí, Seči, Stráži pod Ralskem a Zastávce (využíváno i žadatelé pobytového střediska ve Zbýšově). V případech, kdy počet nově přichozících žadatelů a přidělené finanční prostředky nepostačovaly na vytvoření vyrovnávací třídy, byli jednotlivci zařazováni přímo do běžné výuky, přičemž jazykovou

průpravu získávali např. v doučovacích kroužcích. V příštím školním roce se připravuje otevření vyrovnávacích tříd v Havířově a Kašavě - zatím sem žadatelé přicházeli s předchozí jazykovou přípravou z jiných zařízení nebo byli do výuky zařazováni přímo bez jazykové přípravy.

Z celkového počtu žadatelů jich bylo 391 (38 %) v průběhu sledovaného období přeřazeno do „běžných“ tříd základních škol. Doklady o předchozím vzdělání předložilo 30 žadatelů (3 %), a tak byli zařazováni do tříd zejména na základě dosaženého věku a znalosti českého jazyka po konzultaci s pedagogickými pracovníky škol, pracovníky pobytových středisek, poř. zástupci žadatele. Skutečnost, že jen část žadatelů byla po návštěvě vyrovnávacích tříd zařazena do výuky běžných tříd, souvisí s jejich častou fluktuací.

Ve třídách 1. až 4. ročníků byli žadatelé zastoupeni rovnoměrně (15-17 % žadatelů), ve vyšších ročnících jejich počet klesal a nejméně jich navštěvovalo 9. ročník (3 %).

S ohledem na potíže s učením, které učitelé u některých dětí zaznamenali, byly některými školami kontaktovány pedagogicko-psychologické poradny, avšak často, dříve než vyšetření proběhla, žadatelé školy už opustili.

2.3 Personální podmínky vzdělávání žadatelů o azyl

Personální podmínky vzdělávání žadatelů, včetně vyrovnávacích tříd, byly srovnatelné s podmínkami vzdělávání ostatních žáků. Ve sledované výuce převažovali učitelé, kteří splňovali podmínky odborné a pedagogické způsobilosti, menší část vyučovala se způsobilostí částečnou. Chybějící odborná a pedagogická způsobilost se projevila odbornými nebo metodickými nedostatky pouze v menší části výuky.

Výukou ve vyrovnávacích třídách byli pověřováni především zkušení učitelé. Podle možnosti byla zohledňována jejich znalost cizích jazyků, zejména ruštiny.

Ve školách s největším počtem žadatelů o azyl jsou sledováním vzdělávání cizinců pověřeni zpravidla zástupci ředitele. Podmínky, průběh a výsledky vzdělávání žadatelů byly sledovány v rámci kontrolní činnosti vedení školy, byly předmětem jednání pedagogických rad. Výchovní poradci a metodické orgány byli do řešení problematiky zapojeni v jednotlivých školách v rozdílné míře. Školy se snažily řešit vzdělávací i výchovné problémy žáků ve spolupráci s pedagogicko-psychologickými poradnami. Vzhledem k náročnosti adaptace, s ohledem na obtížné životní situace žadatelů a jejich rodin a na odlišné socio-kulturní prostředí, ze kterého žadatelé pocházejí, chybí školám odborná pomoc školního psychologa a pedagogických asistentů (zejména romských). Základní škola v Zastávce oceňuje přínos odborného psychologa, který při pravidelných návštěvách věnuje systematickou pozornost žákům vyžadujícím dlouhodobější pomoc.

Práce se žáky v multikulturním prostředí patřila mezi kritéria hodnocení zaměstnanců. Pouze v jedné škole nebyla náročnost práce s dětmi žadatelů o azyl nijak finančně zohledňována.

Ve školách s vyšším počtem cizinců byla problematika předmětem dalšího vzdělávání většiny pracovníků, avšak ne vždy vyučující získané poznatky ve sledované výuce využívali. Učitelé ze škol s nízkým počtem žadatelů se kurzů a školení souvisejících se vzděláváním cizinců účastnili nesystematicky (výjimkou byla Základní škola Zbýšov). Na přípravě vzdělávání s celostátní působností se aktivně podíleli zejména pedagogičtí pracovníci Základní školy Zastávka.

Pracovníkům většiny škol chybí možnost výměny zkušeností s pedagogy zahraničních škol, které se podílejí na vzdělávání, zejména migrujících, cizinců.

2.4 Materiální podmínky vzdělávání žadatelů o azyl

Prostorové podmínky a vybavení vyrovnávacích tříd byly vzhledem k měnícímu se počtu žadatelů rozdílně kvalitní. Z prostorových důvodů byly některé učebny situovány na odloučených pracovištích škol, což nepřispívalo k rozvoji jazykových dovedností žadatelů a ztěžovalo jejich adaptaci v novém prostředí.

Většina žáků byla při zahájení školní docházky vybavena základními školními potřebami prostřednictvím dětských center pobytových středisek. Učebnice byly ve vyrovnávacích třídách používány spíše okrajově. Podle úrovně jazykových znalostí žáků si učitelé četné textové i obrazové materiály a pomůcky připravovali sami.

Vzdělávání žadatelů zařazených v běžných třídách probíhalo v podmínkách srovnatelných s ostatními žáky školy, avšak pro zvýšení názornosti byly při jejich výuce více využívány obrazové materiály, obrazové slovníky, encyklopedie, překladové slovníčky. Pro individuální procvičování učiva byly ve školách k dispozici výukové počítačové programy. Ve třech školách měli žadatelé přístup na internet.

Školy s vyšším počtem žadatelů nezanedbávaly ani vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a průběžně doplňovaly vhodné pomůcky. Tyto pomůcky byly často využívány i při běžné výuce ve vyrovnávacích třídách.

Řadu učebních pomůcek a školních potřeb školy získaly formou projektů a darů od sponzorů i neziskových organizací. Školy s vyšším počtem žadatelů ve spolupráci s občanskými sdruženími vytvářely podmínky i pro mimoškolní sportovní a uměleckou činnost.

2.5 Průběh vzdělávání žadatelů o azyl

Školní inspektoři hospitovali v 179 vyučovacích hodinách, z toho 25 se uskutečnilo ve vyrovnávacích třídách a 154 v běžných třídách, které navštěvovali žadatelé. Hospitace proběhly především v předmětech český jazyk, matematika a předmětech výchovného zaměření (výtvarná výchova, hudební výchova, tělesná výchova, praktické činnosti, pracovní vyučování), v menším počtu byly navštíveny hodiny prvouky, vlastivědy, dějepisu, zeměpisu chemie a přírodopisu.

Pro zajištění jazykové přípravy cizinců ve vyrovnávacích třídách není vytvořen specifický vzdělávací program. Ředitelé škol uváděli, že na základě individuálních plánů učiva výuka postupuje v souladu se vzdělávacím programem Základní škola, avšak z objektivních důvodů, k nimž patří např. kapacita učeben, věkové složení žadatelů, nedostatečná znalost češtiny, nebylo zpravidla možno dodržet skladbu předmětů a jejich hodinové dotace stanovené deklarovaným vzdělávacím programem. Pouze základní škola v Seči požádala MŠMT o souhlas s upraveným režimem vyučovacího dne.

Ve vyrovnávacích třídách se výuka v souladu s pokynem MŠMT čj. 10 149/2002-22 soustřeďovala na jazykovou přípravu žadatelů. Výuka byla velmi náročná na přípravu a realizaci, protože žáci byli do nich zařazeni většinou bez ohledu na věk (rozpětí 6 až 16 let) a dosažené vzdělání. Učitelé zpravidla, vzhledem k rozdílnému věku a schopnostem žadatelů, uplatňovali diferencovaný přístup. V menší části sledované výuky nebyly potřeby žadatelů zohledňovány ani podle schopností, ani podle dosažených jazykových znalostí.

Jazyková vybavenost žadatelů byla pravidelně vyhodnocována za účelem jejich možného přeřazení do běžných tříd.

Délka pobytu žadatelů ve vyrovnávacích třídách se pohybovala od dvou do čtyř měsíců, někdy však byla mnohem delší (s ohledem na schopnosti žadatele), či podstatně kratší (podle délky pobytu žadatele ve středisku a v závislosti na aktuálním počtu nově příchozích žadatelů). S ohledem na pohyb žadatelů školy někdy nerespektovaly doporučené počty žáků ať už ve vyrovnávacích (do 12 žáků), nebo v běžných třídách (do 25 žáků), protože by musely jednotlivé třídy několikrát ročně dělit a následně spojovat. Nízký počet žáků ve třídě umožňoval individuální péči a kvalitu vzdělávání zpravidla pozitivně ovlivňoval.

V běžných třídách bylo ve všech školách postupováno podle vzdělávacího programu Základní škola a učební dokumenty byly plněny.

Vzhledem k potížím žadatelů po zapojení do běžné výuky volili učitelé individuální přístup, úkoly převážně stanovovali s ohledem na schopnosti jednotlivců, běžně ověřovali pochopení učiva a neznámé pojmy objasňovali. Nezanedbatelná byla i pomoc spolužáků.

Zapojení žadatelů v naukových předmětech souviselo se stupněm zvládnutí českého jazyka, použitými metodami výuky a mírou názornosti. Aktivitu žáků pozitivně ovlivňovalo zařazování soutěží, řešení křížovek, dramatizace. Pokud byli žadatelé do běžné výuky zařazeni z různých důvodů předčasně, jazyková bariéra je stavěla do role spíše pasivních diváků. Do činností výchovného charakteru se žadatelé všeobecně zapojovali aktivně. Výuka byla vedena v českém jazyce, avšak zejména ve vyrovnávacích třídách byly např. neznámé pojmy objasňovány v ruském, popř. jiném cizím jazyce.

Žadatelé s delší docházkou do školy v České republice často vykazovali velmi dobré výsledky, avšak tři čtvrtiny žáků, kteří navštěvovali školy na konci 1. pololetí školního roku 2003/2004, nebyly klasifikovány, a to z důvodu vysoké absence a nedostatku podkladů pro klasifikaci. Odložená klasifikace nemohla být ve většině případů uzavřena, protože žadatelé odešli ze školy před stanoveným termínem. Pokud klasifikace proběhla, bylo ve vyrovnávacích třídách a ve třídách 1. stupně často uplatněno slovní hodnocení.

Začleňování žadatelů do kolektivů běžných tříd po počáteční adaptaci ve vyrovnávacích třídách nebylo většinou spojeno s výraznějšími problémy, třebaže ředitelé jednotlivých škol udávali různou míru úspěšnosti (u 4 % bylo hodnoceno jako zcela neúspěšné). Uváděli však také, že narůstá počet žadatelů, kteří svým přístupem ke vzdělání vyvolávají problémy, zejména ve vyrovnávacích třídách. Kvalitu výuky dále negativně ovlivňovala vysoká absence žadatelů, ať už z rodinných důvodů, nebo na základě dlouhodobých propustek, zejména těch, kteří neměli v úmyslu v České republice setrvat. Neexistuje možnost dostatečného tlaku na zákonné zástupce žadatelů, aby zajistili pravidelnou docházku svých dětí do školy. Nepříznivě rovněž působila skutečnost, že někteří žadatelé byli v průběhu řízení o udělení azylu přeřazováni do jiných azylových zařízení.

Spolupráce škol s rodiči byla omezena zejména jazykovou bariérou. Ředitelé většiny škol uvedli, že spolupráce s rodiči byla málo účinná. Velmi dobré kontakty se školou mělo asi 10 % rodičů, 20 % jich spolupracovalo někdy a 70 % o prospěch a chování svých dětí nedbalo. Lepší spolupráce byla zaznamenána v případech, kdy Česká republika byla pro rodiny žadatelů cílovou zemí.

Při zajišťování vzdělávání žadatelů o azyl je nezbytná součinnost škol s pobytovými středisky. Úroveň spolupráce označovali ředitelé škol převážně jako velmi dobrou. Pokud děti docházely do dětského centra v pobytových střediscích, sociální pracovníce jim

většinou pomáhaly s přípravou na vyučování. Zajišťovaly také kontakt mezi pobytovým střediskem a vedením školy i třídními učiteli.

2.6 Uplatňování multikulturní výchovy

Většina škol dokázala využít přítomnosti žadatelů ve škole při realizaci multikulturní výchovy. Ředitelé považovali za přínosný vzájemný kontakt dětí i pedagogických pracovníků různých etnik, který přispívá k rozvoji sociálních kompetencí.

Většina škol, někdy ve spolupráci s pobytovými středisky, pořádala pro žáky besedy s cílem přispět k rozvoji tolerance a odstranění rasové a národnostní nesnášenlivosti. Učitelé podle možností využívali v průběhu vyučování znalostí žáků o zemi jejich původu, avšak někteří ředitelé škol rovněž uváděli, že mnoho žadatelů nechce hovořit o své vlasti z důvodu traumatizujících vzpomínek. Žadatelé se podíleli na realizaci třídních projektů, reprezentovali školu při kulturních a sportovních akcích. Jejich výrobky byly využity při výzdobě většiny škol.

O účinnosti multikulturní výchovy svědčí skutečnost, že v letošním školním roce nebyly zaznamenány závažné problémy ve vzájemných vztazích žáků různých etnik.

Začlenit žadatele do mimoškolní činnosti se podařilo šesti školám (Bělá pod Bezdězem, Bílina, Havířov, Kostelec nad Orlicí, Seč, Zastávka), zájmové kroužky však navštěvovali jen jednotlivci. Akcí organizovaných pobytovými středisky se, např. v Seči, účastnili i místní žáci. Žadatelé nedocházeli vzhledem k požadovanému finančnímu příspěvku většinou ani do školní družiny, přičemž pouze ve třech školách měli možnost navštěvovat školní klub.

Mateřský jazyk žadatelů byl příležitostně podporován zejména ve vyrovnávacích třídách. Školy s vysokým počtem žadatelů vytvořily i materiální podmínky (knihy, audionahrávky, CD) pro podporu mateřského jazyka, naopak školy s malým počtem žadatelů často žádnou podporu nezajišťovaly.

2.7 Finanční zabezpečení žadatelů ve školním roce 2003/2004

Sedm z deseti škol využilo možnosti vyplývající z metodického pokynu a čerpalo na zajištění lepších podmínek pro vzdělávání žadatelů i pro kvalitní práci pedagogů ve sledovaném období v úhrnu částku 9 400 399,-- Kč.

Základní škola Kašava, která dosud této možnosti nevyužívala, žádala až v průběhu prvního čtvrtletí roku 2004 zřizovatele o navýšení finančních prostředků, a to na zřízení vyrovnávací třídy. Do doby konání inspekce zřizovatel na tuto žádost nereagoval a k úpravě rozpočtu školy nedošlo. Základní škola Havířov požádala zřizovatele o navýšení mzdových prostředků na zřízení vyrovnávací třídy až pro školní rok 2004/2005. Základní škola Bruntál, do které v průběhu školního roku 2003/2004 docházelo pouze 14 žadatelů, možnosti navýšení finančních prostředků nevyužívá.

Šest škol provozovalo vyrovnávací třídy. Celkem jich bylo zřízeno 19, avšak jejich počet se v průběhu sledovaného období měnil podle počtu docházejících žadatelů. Pět škol požádalo o zvýšení limitu počtu pracovníků v celkovém počtu 15, 16 přepočtených pracovníků a o zvýšení mzdových prostředků ve výši 3 411 011,-- Kč. Základní škola Stráž pod Ralskem, ve které byla v průběhu sledovaného období zřízena pouze jedna vyrovnávací třída, o zvýšení limitu počtu pracovníků a mzdových prostředků v této souvislosti nežádala.

O zohlednění limitu počtu pracovních sil a zvýšení příslušných mzdových prostředků v souvislosti s naplňováním tříd, v nichž je počet dětí žadatelů o azyl tři a více, do počtu 25 žáků, jak umožňuje čl. 2 metodického pokynu, požádaly pouze dvě školy (a nad rámec normativních prostředků bylo přiděleno celkem 1 564 417,-- Kč. Vzhledem k proměnlivému počtu žadatelů je využívání této možnosti problematické (časový nesoulad mezi zažádáním a zohledněním skutečnosti).

V souladu s čl. 3 metodického pokynu se školám poskytují zvýšené finanční prostředky na ostatní neinvestiční výdaje (ONIV), a to o 400,-- Kč na rok a žadatele. Tuto možnost využilo sedm škol a v úhrnu jim bylo poskytnuto 222 867,-- Kč. Ve školách s velkým pohybem žadatelů nebyla tato částka požadována v plné výši. Ředitelé žádali o takovou výši finančních prostředků, která odpovídala reálné potřebě vzhledem ke zkušenostem z předešlých let. V průměru školy čerpaly 235,-- Kč na žadatele. Důvodem nečerpání celé částky 400,-- Kč byla skutečnost, že školy dostávaly zvýšené finanční prostředky na ONIV pro žadatele podle zahajovacích výkazů a na pozdější vývoj v počtech žadatelů nebyl brán zřizovatelem zřetel při následných úpravách rozpočtu.

Kromě finančních prostředků poskytnutých státním rozpočtem od MŠMT obdržela jedna ze škol od Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra ČR dotaci ze státního rozpočtu určenou na úhradu neinvestičních nákladů. Z této částky byly školou zakoupeny knihy, obrazy a další učební pomůcky.

Možnosti dané čl. 4 metodického pokynu rovněž využilo sedm škol z deseti. V úhrnu školy čerpaly 3 280 997,-- Kč. Školy žádaly o vyšší příspěvek na nadtarifní složky mezd na osobní příplatky pro pedagogické pracovníky, kteří vzdělávali žadatele, a pro třídní učitele o příplatek až do maximální výše dle nařízení vlády č. 251/1992, o platových poměrech zaměstnanců rozpočtových a některých dalších organizací, ve znění pozdějších předpisů. Průměrná výše osobních příplatků v jednotlivých okresech (krajích) nebyla ředitelům škol a kontrolním pracovníkům známa, a proto nebylo možno určit, zda částka pro osobní příplatky byla stanovena nejméně o 10 % vyšší, než je průměr pro příslušný okres (kraj). V Základní škole Bílina bylo zjištěno, že osobní příplatky pedagogů, kteří učí žadatele, byly cca o 50% vyšší než osobní příplatky ostatních pedagogů. Šest škol ze sedmi, které v této souvislosti požadovaly zvýšení finančních prostředků, mělo kritéria pro přiznání osobních příplatků stanovena ve vnitřní platové směrnici a ve vztahu k žadatelům podrobně rozpracována. Zároveň bylo zjištěno, že základní školy v Zastávce a Zbýšově nemohly, vzhledem k nedostatečnému finančnímu zabezpečení v lednu až dubnu 2004, navýšit nadtarifní složky, jak umožňuje metodický pokyn v čl. 4.

Za účelem rychlejší integrace žadatelů tři školy zřídily školní kluby, v souladu s čl. 5 metodického pokynu, a čerpaly v souvislosti s jejich zřízením přednostně poskytnuté mzdové prostředky ve výši 921 107,- Kč. V Základní škole Stráž pod Ralskem byl z důvodu malého zájmu žadatelů školní klub zrušen, škola se snaží jednotlivé žadatele zařadit do zájmových aktivit v rámci města. Základní škole Kostelec nad Orlicí byly kromě účelově přidělených prostředků ze státního rozpočtu poskytnuty i finanční prostředky Diecézní charitou Hradec Králové na mimoškolní činnost.

3 Závěr

V období září 2003 až duben 2004 docházelo do inspektovaných 10 škol celkem 1028 žadatelů o azyl. Jejich počet v průběhu sledovaného období značně kolísal, a v důsledku toho školy musely operativně řešit četné problémy spojené s finančním, prostorovým, materiálním a personálním zajištěním výuky.

Šest škol zřídilo vyrovnávací třídy, aby zajistily základní jazykovou přípravu nezbytnou k úspěšnému začlenění dětí žadatelů o azyl do výchovně-vzdělávacího procesu. Do běžné výuky bylo následně zařazeno 38 % žadatelů. Při zařazování dětí do výuky školy postupovaly ve smyslu metodického pokynu čj. 21836/2000-11 a přihlížely k věku dětí a jejich znalosti českého jazyka. Doklady o dosaženém vzdělání předložilo méně než 3 % žadatelů.

Materiálně-technické podmínky vzdělávání cizinců jsou celkově velmi dobré. Personální podmínky vzdělávání žadatelů ve smyslu vyhlášky² jsou velmi dobré, avšak školy samy stěží mohou řešit všechny vzdělávací a výchovné potíže žadatelů bez zapojení dalších pracovníků, jako jsou asistenti pedagogů, školní psychologové apod.

Pro vzdělávání cizinců ve vyrovnávacích třídách nejsou zpracovány speciální učební dokumenty. Jednotlivé školy naplňují deklarovaný vzdělávací program Základní škola v rozdílném rozsahu.

Pokud je Česká republika pro žadatele o azyl cílovou zemí, děti se rychle adaptují v novém prostředí a jejich začlenění, po překonání jazykové bariéry, není spojeno s výraznými problémy. Potíže se však často objevují při vzdělávání dětí, jejichž rodiče nechtějí v České republice setrvat. Kvalitu učení pak negativně ovlivňují vysoká absence a nezájem žadatelů i jejich rodičů.

Většina škol věnuje pozornost vytváření nekonfliktního multikulturního prostředí. Ve vzájemných vztazích žáků různých etnik nebyly v průběhu školního roku zaznamenány vážnější problémy.

Většina škol využila možnosti dané metodickým pokynem a požádala o účelové zvýšení finančních prostředků nad normativně přidělované neinvestiční prostředky na přímé náklady na vzdělávání. Zřizovatelé ve většině případů tyto prostředky poskytli, ale od celkového objemu neinvestičních prostředků ze státního rozpočtu je účelově neodlišili. Školy tak obdržely úpravy rozpočtu, ale nevěděly, zda se změny v rozpočtu týkaly účelových prostředků, o něž žádaly v souvislosti se vzděláváním žadatelů. Využívání možností daných metodickým pokynem je problematické i vzhledem k neustále se měnícím počtům žadatelů a délce jejich docházky do škol.

Kromě finančních prostředků poskytnutých ve smyslu metodického pokynu od zřizovatelů získaly školy další účelové prostředky od státních institucí a neziskových organizací.

² Vyhláška č. 139/1997 Sb., o podmínkách odborné a pedagogické způsobilosti pedagogických pracovníků a o kvalifikačních předpokladech výchovných poradců